

***Sólyom László köztársasági elnök beszéde
az 1956. évi forradalom és szabadságharc 50. évfordulója tiszteletére
a Magyar Állami Operaházban tartott díszelőadáson***

Tisztelt Ünneplők!

Királyi Felségek, Királyi Fenség, Köztársasági Elnökök, Miniszterelnökök,
Házelnökök, Miniszterek, Nagykövetek! Kedves Külföldi Vendégeink!

Hölgyeim és Uraim!

Az 1956-os forradalom 50. évfordulóját együtt ünnepli Magyarországgal az egész világ. Biztató és felemelő, hogy van egy megemlékezés, amellyel mindenki azonosulni tud, nincsenek ellenvélemények és fenntartások. 1956 hőseinek mindenki tisztelettel adózik. Ötven év távlatából, a szovjet kommunista világrendszer bukása után, immár tisztán kirajzolódik a magyar forradalom és szabadságharc történelmi jelentősége.

A világ magát is ünnepli: oka van rá. Újra átélheti saját lelkesedését, amellyel a népek a magyar forradalom mellé álltak. Ünnepelheti nagylelkűségét és áldozatkészségét: hogy a megszállás alól éppen felszabadult Ausztria megnyitotta határait 160 000 magyar menekült előtt, hogy egész Lengyelországban vért adtak az emberek a szabadságharc sebesültjei megsegítésére, hogy a földkerekség országaiban a menekülő magyarok tízezrei találhattak új hazát.

De a fő ok az ünneplésre és öröme az, hogy erre a közös ünnepre egy olyan Magyarországon gyűltünk össze, amely független, demokratikus jogállam, és saját elhatározásából lett nemzetközi szervezetek, mindenek előtt az Európai Unió tagja. Végül is megvalósultak a forradalom céljai. Abban, hogy a történelem így alakult, szintén része van a világ országainak. És benne Magyarországnak is: a

kommunista világrendszer ezt a megrázkódtatást már sosem tudta kiheverni. A becsületes gondolkodók pedig leszámoltak a Szovjetunióhoz és a kommunizmushoz fűződő illúzióikkal.

Az 1956-os forradalomnak köszönhetjük, hogy Magyarországra pozitívan tekint a világ. A hatalmas szovjet túlerő ellen küzdő szabadságharcosok hősiessége mindenütt, máig tartó megbecsülést szerzett a magyar névnek.

Ezt a kedvező képet a magyarokról a forradalomról szóló tudósítások alakították ki, különösen azok a fotók és filmfelvételek, amelyek bejárták a világsajtót, és amelyek ma is mély megrendülést váltanak ki. Ennek a képnek a fenntartásában nagy szerepe volt a világon szétszóródott 56-os emigránsok seregének. Ők nem feledhették el, és nem kerülhették meg a forradalmat. Ha számot vetettek, ha megkérdezték maguktól, mit keresnek Ausztráliában vagy Svédországban, azt kellett mondaniuk, hogy '56 miatt vannak itt. És ezt kellett mondaniuk a gyermekeiknek is. Írott forrásokra, történelmi szakmunkákra aligha támaszkodhattak. Ők azok, akik '56 közvetlen élményét, azoknak a napoknak a lelkületét, és rögtön kialakult mítoszait magukkal vitték, és ébren tartották mindmáig.

Az itthon maradottaknak nehezebb a helyzete. A mi 56-unk nem merevedett ki a forradalom pillanatfelvételeinek immár örök, dicsőséges képeibe.

Aki az én generációból 56-ról gondolkodik, annak saját életén kell elgondolkodnia. A forradalomtól elválaszthatatlan az, ahogy ötven éven át viszonyultunk hozzá. Az is, ha a megtorlás borzalmát hordoztuk, de az is, ha felejteni akartuk. Az is, hogy hallgattunk-e róla, vagy elmondtuk gyermekeinknek. Ha csak annyit tett valaki, hogy a Kádár-rendszer harminchárom évén át nem vette szájára soha az ellenforradalom szót 56-tal kapcsolatban, a forradalom egyik legfontosabb üzenetét őrizte: azt, hogy nem veti alá magát többé a hazugságnak.

De el kell számolnia azzal is, immár minden generációnak, mi történt 56-tal a szabad Magyarország 16 éve alatt. 1990-ben a demokratikusan választott Országgyűlés, első ülésén nemzeti ünneppé nyilvánította október 23-át, meg is ünnepeljük minden évben. Azóta a hivatalból ünneplők mind '56 örökösének mondják magukat. Ám 1956 örökségéhez a rákövetkező 30 év öröksége is hozzátartozik, és hozzátartozik még a rendszerváltás és a forradalom viszonyának a tisztázása is.

1989-ben az 56-os forradalom egy pillanatra újra felfénylett, amikor Nagy Imre és a forradalom mártírjainak újratemetése igazságot szolgáltatott. Sokan úgy érezték, ezzel megszabadultak a Kádár-rendszer hazugságától.

Ahogy a forradalom 1956-ban egy csapásra megsemmisítette a Rákosi-rendszer legitimitását, úgy a forradalom nevének és becsületének visszaállítása 1989-ben a Kádár-rendszer legitimitását szüntette meg. Ám az új, demokratikus rendszert nem forradalom hozta létre, hanem a békés átmenetről folytatott tárgyalások az ellenzéki szervezetek és a forradalmat 1956-ban leverő MSZMP között. Élénken emlékszem, hogy a szabad választásokat és az új alkotmányt előkészítő Kerekasztal-tárgyalásokon az ötvenhatos forradalom főleg abban az összefüggésben szerepelt, hogy nem folyhat még egyszer vér Magyarországon. És valóban, 1989 forradalmi változása úgy zajlott le, hogy semmiféle erőszak nem történt. Természetesen találhatunk párhuzamokat 1956 és 1989 eseménytörténetében. Ilyen a szovjet csapatok kivonásának követelése – 1989-ben rögtön Nagy Imre temetésén. Párhuzamba állítható mindkét esetben a változást megelőző társadalmi erjedés, s benne a reformkommunista értelmiség jelentős szerepe a változások előkészítésében.

Mi azonban a lényegi kapcsolat 1956 és 1989 között?

Tény, hogy az 56-os forradalom fő követelései 1989/90-ben megvalósultak. Magyarország független, szabad, demokratikus jogállam. De vajon vezetett-e ide út a forradalomtól? Nem. Legfeljebb a föld alatt. Mert voltak, akik titokban megemlékeztek a forradalomról. És tisztelet illeti azokat is, akik a nyolcvanas

években visszahozták '56 emlékét a politikai köztudatba, és a rendszerváltáshoz vezető folyamat fontos részévé tették.

Az ötvenhatos forradalomban és az 1989-es rendszerváltásban azonban az a közös, hogy lényegüket tekintve tagadásai az állampárti kommunizmusnak. Nincs folytonosság 56 és Kádár között. Nincs folytonosság Kádár és az 1989/90-ben megalkotott demokratikus jogállam között. Sőt, azt kell mondanunk, hogy az 1956 előtti diktatúra és a Kádár-rendszer között van lényegi folyamatosság – még a véres leszámolást követő évtizedekben is. Az 56-os forradalomhoz való hűség, az arra hivatkozás jogossága áll vagy bukik azon, engedjük-e összemenni a szabad Magyarországot az 1989 előttivel. 1956 emléke nem nyugodhat két, ellentmondó és egymást kizáró hagyományon. Ha valaki a forradalommal is, Kádárral is fenn akarja tartani a folyamatosságot, nem ünnepelhet tiszta lelkiismerettel. Legkevesebb, hogy válogatni kényszerül a kádári múltból: van amit vállal, van amit tagad. 1956 emléke azonban éppen ezt nem viseli el. Az alapkérdés ugyanis mindig ez volt: forradalom vagy ellenforradalom.

1956 és 1989 párhuzamos tanulsága éppen az, hogy mindkét esetben túllépett a történelem azokon a törekvéseken, amelyek a szocialista rendszer keretein belül akartak több szabadságot. Nagy Imre nagysága abban állt, hogy felismerte ezt. Kilépett kommunista múltjából, és kilépett a szovjet világrendszerből is. Mégis megmaradt baloldalinak, vállalta azt a történelmi szerepet, azt a sorsot, amelyet a forradalmi magyar nép neki szánt, és inkább meghalt, de nem lépett vissza.

A válogatás a múltból általánossá vált 1989 után. Nemcsak külön ünnepelnek, hanem mást ünnepelnek. Az örökösök válogatni akarnak, és mindenki megtalálja a neki kedvező hagyományt. A divatos jelszó szerint sokféle ötvenhat van. És ezzel '56 értéke és jelentősége viszonylagossá válik.

Én azonban azt mondom: csak egyetlen 56-os forradalom van.

Természetesen ki-ki másként élte át a forradalmat. A forradalom pedig valóban nagyon összetett volt. Mint egy középkori misztériumjátékban, ahol a színpad három emeletén külön-külön történetet játszanak, s mégis eggyé áll össze a darab – úgy fejlődött ki több szálon a forradalom. A szereplők sokszor nem is tudtak egymásról, másszor keresték a kapcsolatot. Véletlen találkozások, egymásrahatások bizonyultak döntőnek. Külön el lehet mondani a tüntető diákok és a hozzájuk csatlakozott nép történetét, külön a fegyveres felkelőket, akik a világ számára megjelenítik a forradalmat. A reformszocialisták szerepét, a kormányátalakításokat, és külön Nagy Imre útját. A koalíciós pártok újjászervezését. Váratlan és csodálatra méltó volt a forradalmi bizottságok és különösen a munkástanácsok szerepe, ahogy Budapesten és vidéken is kezükbe vették az ország működtetését, és hogy a munkástanácsok még hónapokig képesek voltak párhuzamos hatalomként működni.

Míndez azonban csakis együtt alkotja az 1956-os forradalmat. Amikor Dobi István 1956-ban azt mondta Bibónak, hogy „nagyon sokféle szemüvegen lehet nézni ezt a magyar ügyet”, Bibó István válasza ez volt: „sokféle szemüvegen lehet nézni, de ha az ember leteszi a szemüveget, csak egyféleképpen”. Helytelen visszavetíteni az értelmezések szétválását, a későbbi nézőpontokat, a saját életút tanulságait vagy igazolását. Még helytelenebb a későbbi politikai szándékokat rávetíteni arra, hogyan élték át a kortársak és szereplők a forradalmat. A történelmi tények gazdagsága, a lehetséges értelmezések sokasága önmagában nem vezet el ahhoz, hogy október 23. valódi nemzeti ünneppé váljon. Ünnepelni, azaz jelenvalóvá tenni, újra átélni, a forradalom egyetlen és mindent elsöprő élményét lehet.

Minden forrás arról tanúskodik, hogy a forradalom alapélménye a nemzeti egység volt, és a felszabadultság boldogsága. 1956. október végén az az érzés, hogy együtt van a nemzet, együtt van az ország, mindennél erősebb volt. És mindenki felszabadult volt, mert végre, hangosan és nyilvánosan, kimondták az igazságot.

A forradalom alapkövetelését is az egész nemzet osztotta: vissza kell szerezni Magyarországnak függetlenségét. Az önkényuralom helyett szabadságjogokat,

önrendelkezést, szabad választásokat akart mindenki. Minden más, így a különféle társadalmi programok színre lépése, a jövő útjának szabad eldöntése ezután következhetett volna.

Október 23. a törvény szerint ünnep. Nemzeti ünnepet azonban nem lehet hatóságilag elrendelni. Nemzeti ünnep csak az lehet, amelyet a nemzet szívébe fogad, amely része a nemzet emlékezetének, amelynek eseményei immár változhatatlanul rögzültek egy mítosszá vált történetben, s így lettek részei a nemzet önazonosságának.

Ilyen nemzeti ünnep 1848. március 15-e. Az 1956. októberi követelések egyik pontja az volt, hogy nyilvánítsák március 15-ét újra nemzeti ünneppé és munkaszüneti nappá. Március 15-e akkor mindenkinek a vérében volt: segített abban, hogyan kell forradalmat csinálni. Mindenütt elkezdtek fogalmazni a pontokat: tizenhatot, húszat, de a lényeg az volt, pontokba kell szedni s nyilvánítani, mit kíván a magyar nemzet. Azután következik a követelések terjesztése a szabaddá tett sajtóban. A Nemzeti dal elszavalása. Az ország számtalan forradalmi helyén követték ezt az öröklött mintát.

Március 15. mindig úgy marad a nemzet emlékezetében, ahogyan már több mint száz éve ünnepeljük. Petőfi örökké szavalni fogja a Nemzeti dalt a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, és a tömeg lelkesen együtt mondja vele a refrént.

Mikor lesz, lehet-e egyáltalán 1956. október 23-ából hasonló nemzeti ünnep? Szinte minden megvan hozzá. Ha hiányoznak is az olyan egyértelmű szimbolikus személyek, mint Petőfi vagy Kossuth 1848-ban, '56-nak megvannak a szent helyei. A Műegyetem aulája, ahonnan október 23-án a tüntető menet elindult, a Bem szobor, ahová érkezett. A harcok híres helyszínei, amelyekről minden magyarnak '56 jut eszébe: a Corvin köz, a Kilián laktanya, a Széna tér. A közismert jelszavak. S mindenek előtt a lyukas zászló.

Fennmaradt '56 eredeti, hiteles dokumentációja, amelyet szerte a világon is megőriztek. És közöttünk vannak még a hiteles tanúk is, a forradalom és szabadságharc résztvevői. Közülük sokan velünk együtt ünnepelnek itt, az Operában.

Tisztelt Ötvenhatosok!

Ezekben a napokban a legnagyobb élmény volt számomra, hogy Önökkel találkozhattam. Ha ma este bizakodó vagyok, nagyrészt Önöknek köszönhető, az ötvenhatos szervezetek tagjainak, akikkel pénteken együtt ünnepelhettem, és annak, amit a szegedi egyetemen azoktól hallottam, akik ott 50 évvel ezelőtt megalakították a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét, a forradalmi követelések első megfogalmazóját és terjesztőjét. Ilyen hitelesen senki más nem mondhatta el, hogyan lett '56-ban a tömegből pillanatok alatt közösség, hogy a forradalmi bizottságokba és munkástanácsokba az emberséges magatartás és a hozzáértés alapján választották meg a tagokat, és nyoma sem volt bosszúállásnak. Csak az ötvenhatosok szólhatnak holt bajtársaik nevében. Ahogy ők beszélnek arról, hogyan emelték fel fejüket az emberek, hogyan talált magára a nemzet – megérteti velünk '56 lényegét. Közöttük azt érezhettem, hogy nem a veszekedő örökösök között vagyok, hanem az örökhagyóknál.

Minden megvolna ahhoz, hogy '56 lényegét újra átélhessük az ünnepen. Lehetne október 23-ból igazi nemzeti ünnep, ha akarnánk, és megtennénk a lépéseket, amelyek visszavezetnének '56 egységéhez és egyedüli voltához. Nekünk lenne jó, a magyar nemzetnek. De ha mégsem sikerülne, bízunk a fiatalokban! Bízunk benne, hogy saját igényeik, eszméik, lelki szükségleteik rátalálnak majd az ötvenhatos forradalomra. Bízunk benne, hogy találkozni akarnak a történelemmel. Merjük remélni, hogy megismétlődik, ami 1848-cal megtörtént a

19. század végén, amikor március 15-ét és a szabadságharcot – akkor is két emberöltő múltán – végül ünnepévé fogadta a nemzet.

Ötvenhat megünneplésének az akkori felszabadulást, annak elemi és tiszta örömét kell megörökítenie. Ez sugárzik minden fennmaradt fényképről, minden filmfelvételtől, amelyen az 1956. október 23-i tüntetők arca látható. Minden emlékező erről beszél.

Hallgassuk Ottlik Gézát: „Aki nem volt ott végig, semmiféle költői képzelőerővel, forradalomért lüktető szívvel, akár lángelmével sem tudhatja felfogni, mi volt ez. Én sem tudtam volna előre elképzelni, hogy milyen ez a boldogság, amivel az ember járt Budapest utcáin – mert nem ismertem, egyszerűen fogalmam sem volt róla, hogy van ilyen boldogság. [...] A rongy, a talán túlságosan ronggyá vált élete – senkinek sem drágább, mint a haza absztrakt becsülete. Lássa meg az arcokat, vegye észre rajtuk [...] a megkönnyebbült nyugalmat! Mert ez a döntő: nem bátor elszántság, nem hősiesség, hanem ez van a szemükben: boldog megkönnyebbülés. Mennek együtt vagy külön, mély, boldog nyugalommal neki a tankoknak, a rájuk célzott ágyúknak, gépfegyvereknek. Semmi nem drágább nekik, mint a visszanyert emberi méltóságuk.”

2006. október 22.

Sólyom László